

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

PEDAGOGIKA
PEDAGOGY

BO‘LAJAK DEFEKTOLOGNING SHAXSIY MAS’ULIYATI UNING KASBIY O‘SISHINI BELGILAYDI.

Nodira Mirbabayeva

*Qo‘qon davlat pedagogika instituti tayanch dokoranti
smirbabayev14@gmail.com*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak defektologlar kasbiy rivojlanishning asosi - shaxsiy rivojlanish ekanligi, o‘zini o‘zi anglash esa - kasbiy rivojlanish natijasi ekanligi, istalgan natija talabani o‘quv va kasbiy faoliyatida asosiy omil hisoblanishi keltirilgan. Kasbning shaxsiy ahamiyati kasbiy faoliyatga ma‘no berishi va uning samaradorligini oshirishi mumkinligi aks ettirilgan.

Kasbiy mas‘uliyatlik nuqtai nazaridan faoliyat samaradorligining eng muhim va murakkab omili - bu odamning o‘z ishidan qoniqishidir: bajarilgan ishni his qilish va undan qoniqish mehnat unumdorligini oshirishga yordam beradi. Binobarin, ishdan qoniqish nafaqat ishlash samaradorligini oshiradi, balki ishlash samaradorligi ham ishdan qoniqish darajasini oshiradi.

Kalit so‘zlar: pedagogik mas‘uliyat, kasb, bo‘lajak defektolog, kasbiy rivojlanish, kasbiy o‘shish, defektolog, pedagogik ta‘lim, jarayon, moslashuvchanlik

ЛИЧНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ БУДУЩЕГО ДЕФЕКТОЛОГА ОПРЕДЕЛЯЕТ ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РОСТ.

Аннотация: В данной статье утверждается, что основой профессионального развития будущих дефектологов является личностное развитие, а самосознание является результатом профессионального развития, а желаемый результат считается основным фактором учебно-профессиональной деятельности студента. Отражено, что личностная значимость профессии способна придать смысл профессиональной деятельности и повысить ее эффективность.

С точки зрения профессиональной ответственности важнейшим и сложным фактором эффективности деятельности является удовлетворенность человека своей работой: ощущение и удовлетворение от проделанной работы способствует повышению производительности труда. Следовательно, удовлетворенность работой не только повышает производительность, но и производительность также повышает удовлетворенность работой.

Ключевые слова: педагогическая ответственность, профессия, будущий дефектолог, профессиональное развитие, профессиональный рост, дефектолог, педагогическое образование, процесс, гибкость

THE PERSONAL RESPONSIBILITY OF A FUTURE DEPENDENT DEFECTOLOGIST DETERMINES HIS PROFESSIONAL GROWTH.

Abstract: This article argues that the basis for the professional development of future defectologists is personal development, and self-awareness is the result of professional development, and the desired result is considered the main factor in the student's educational and professional activity. It is reflected that the personal significance of a profession can give meaning to professional activity and increase its effectiveness.

From the point of view of professional responsibility, the most important and complex factor in the effectiveness of work is a person's satisfaction with his work: the feeling and satisfaction from the work done helps to increase labor productivity. Therefore, job satisfaction not only increases productivity, but productivity also increases job satisfaction.

Key words: pedagogical responsibility, profession, future defectologist, professional development, professional growth, defectologist, teacher education, process, flexibility

Kirish

Bugungi kunda defektologlar mas'uliyatliligi muammosi mehnat bozorida defektologlarga talab yuqori bo'lishiga qaramay, ushbu sohaga kiradigan abituriyentlar sonining kamayishi bilan bog'liq. Ikkita tendentsiya kuzatilmoqda:

- bitiruvchilarning o'z ixtisosligi bo'yicha ishlashga tayyorligi
- o'qituvchilarning o'zini takomillashtirishi uchun motivatsiyasining yetishmasligi.

Buning sabablari mutaxassislarning kasbiy faoliyati amalga oshiriladigan ish sharoitidan kelib chiqadi. Intelлектida nuqsoni bor bolalar va kattalarning o'ziga xos xususiyatlari va defektologning korreksion ishlari to'g'risida jamoatchilikning xabardorligi juda past yoki umuman yo'q. Yana bir sabablardan biri, ish jadvali va professional bandligi sharoitida ish haqining pastligi hisoblanadi. Ishlash natijalarining noaniqligi, shuningdek, mutaxassis mijozlarining fikr-mulohazalarining yo'qligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin

“Maxsus (defektologik) ta'lim” yo'nalishi bo'yicha talabalar kontingenti ijtimoiy va axloqiy pozitsiyalar va munosabatlarning xilma-xilligi bilan ajralib turadiganligi sababli ham yuqoridagilar alohida ahamiyatga ega. Shu bilan birga, ta'lim maqsadlari har doim ham abituriyentlarning intellektual rivojlanish darajasiga mos kelmaydi. Shu sababli, zamonaviy ta'lim tizimi talabalarning kasbiy motivatsiyasini rivojlantirish, bag'rikenglik, o'zini o'zi tashkil etish, mas'uliyat kabi shaxsiy fazilatlarni shakllantirish va mustahkamlash sohasini takomillashtirishni talab qiladi. Bularning barchasiga oliy ta'lim tizimidagi sinfdan tashqari ishlar, tarbiyaviy ishlar va amaliyot orqali erishish mumkin.[1,289]

Oliy ta’limdagi o‘quv ishining asosi nafaqat kasb asosini shakllantirish, talabaning kasbiy profilini kengaytirish, balki ijodiy qobiliyatlarni, ijtimoiy harakatchanlik va raqobatbardoshlikni rivojlantirishdir. Shunga ko‘ra, ta’lim tizimi kelajakdagi mutaxassis defektologning fazilatlarini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan turli quyi tizimlardan shakllanadi.

Adabiyotlar

Talabalarning kasbiy mas’uliyatini shakllantirish uchun ularni turli xil faoliyat turlariga jalb qilish kerak: ta’lim va amaliyot. Bu talabalarning amaliy mashg‘ulotlarida o‘zini-o‘zi takomillashtirish uchun qo‘shimcha imkoniyat bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bir qator ekspertlarning fikriga ko‘ra P.Ya. Galperina, A.N. Leontyeva, A.M. Matyushkina, N.V. Samukinalar bo‘lajak defektologlarda kelajakdagi kasbi haqida adekvat tasavvurni shakllantirish uchun nafaqat pedagogik tamoyillar va aksiomalarni, balki talabalar psixikasi va shaxsni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlarini ham hisobga olish kerak.

Bunday bolalar bilan ishlash bo‘yicha mutaxassis sifatida defektolog quyidagi turdagi muammolarni hal qilishga qaratilgan ko‘p qirrali tadbirlarni tashkil etishi va amalga oshirishi shart:[2,]

- Defektologning kasbiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida hal qiladigan vazifalar tizimi
- O‘qituvchi-defektologning kasbiy vazifalari
- O‘quv-uslubiy, korreksion va rivojlanish reabilitatsiyasi va moslashuvi

Tegishli sohadagi mutaxassisning kasbiy faoliyati davomida yuqoridagi turlarga tasniflanishi mumkin bo‘lgan vazifalar nafaqat bolalar bilan, balki bolalarning oilalari yoki qo‘llab-quvvatlash tizimining mutaxassislari bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro munosabatlar jarayonida ham paydo bo‘lishi mumkin. Binobarin, o‘qituvchi-defektolog ushbu turdagi mutaxassisning integral ta’limi sifatida kasbiy motivatsiyaning asosini tashkil etuvchi quyidagi kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishi kerak:

- talabalar yoki o‘quvchilarni psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish bilan bog‘liq ko‘nikma va malakalar majmui;
- psixologik-pedagogik diagnostikani samarali amalga oshirish bilan bog‘liq ko‘nikmalar.

O‘z mohiyatiga ko‘ra, pedagogik mas’uliyat negizida ijtimoiy, ma’naviy-axloqiy hamda huquqiy-me’yoriy qarashlar va o‘qituvchining ularga bo‘lgan munosabati aks etadi.

Tegishli sifatning ma’naviy-axloqiy xususiyati pedagogning o‘z kasbiga, ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilari – o‘quvchilar, ota-onalar, hamkasblar hamda ta’lim muassasining rahbariyati, ta’lim tizimini boshqarish organlariga, ularning vakillariga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo‘lish; milliy ta’lim muammolarini hal qilishda ular bilan kollaboratsiyaga erishish, o‘z imkoniyatidan kelib chiqqan holda hatto eng oddiydek ko‘ringan va shaxsni o‘qitish, tarbiyalash, rivojlantirish bilan bog‘liq masalalarni hal qilishda jonbozlik ko‘rsatish; ular bilan ochiq va samimiy muloqot qilish; pedagogik sohada erishilayotgan umum-milliy yutuqlarni e’tirof qilish, ulardan faxrlanish; tizimning strategik rivojlanishini ta’minlovchi tashabbuslarni ilgari surish, ularning amaliyotga tatbiq qilinishi faollik ko‘rsatish,

kasbiy va shaxsiy faoliyatda yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, me'yorlar ustuvorligiga erishish kabi kompetensiyalarga egalikda namoyon bo'ladi.

Bo'lajak defektologlar umumpedagogik axloqiy talablar bilan birga sohaning o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda belgilangan kasbiy odob qoidalariga rioya qilishlari shart.

Shu sababli bo'lajak defektologlarda pedagogik mas'uliyatni rivojlantirish jarayonining dastlabki bosqichida talabalarni quyidagi kasbiy odob qoidalari bilan tanishirish maqsadga muvofiqdir:

- psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash;
- istak, ehtiyojlarini qondirish hamda ularni inkor qilish o'rtasida qat'iy muvozanatni saqlay bilish;
- adolatli yondashish;
- maxfiylikni ta'minlash;
- hamdardlik;
- moslashuvchanlik;
- kasbiy kompetentlik va sog'lom fikrga egalik;
- ijodiy va kreativ yondashish;
- inklyuziv ta'lim va ijtimoiy yordam siyosatiga qarshi amaliyotni inkor qilish;
- refleksiv baholash.

Mohiyatiga ko'ra bo'lajak defektologlar tomonidan o'zlarining o'quv-bilish borasidagi harakatlarining refleksiv baholanishi kasbiy "faoliyat mohiyatini anglash, o'z-o'zini tahlil qilish va baholash" [2,] shaklida amalga oshiriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Pedagogik mas'uliyat ijtimoiy, ma'naviy-axloqiy va huquqiy me'yoriy asoslarga tayanadi. Garchi bo'lajak defektolog tomonidan tashkil qilinadigan kasbiy faoliyatda mazkur asoslarning har biri o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Turli madaniyatlar qorishuvi, ijtimoiy sub'yektlarning atrofdagilarga nisbatan e'tibori, g'amxo'rliqi sustlashgan mavjud sharoitda imkoniyati cheklangan bolalar va o'quvchilar bilan ishlashda yanada dolzarblik kasb etadi. Imkoniyati cheklangan bolalar va o'quvchilarni o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish jarayoniga nisbatan ezgu g'oyalar, ma'naviy-axloqiy me'yorlar, umuminsoniy va milliy qadriyatlar nuqtai nazaridan yondashish pedagogik mas'uliyatning ma'naviy-axloqiy asoslarini tashkil etadi.

Tahlil va natijalar

Pedagogik ta'lim tizimida talabalar o'rtasida mas'uliyatni oshirishning ba'zi usullarini ko'rib chiqamiz: [3,160]

O'qituvchi tomonidan talabalarga mas'uliyatni oshirishni o'rgatish jarayoni.

Talabalar uchun, maktab o'quvchilaridan farqli o'laroq, o'qituvchilar ularga beradigan bilimlari zarurligini malakali tushuntirishi kerak. Bu erda "bu shunday bo'lishi kerak" yoki "hayotda foydali bo'ladi" ruhidagi so'zlar talabaning o'quv jarayoniga qiziqishini yo'qotishiga yordam beradi, chunki talaba oliy ta'lim muassasasiga rasmiy ravishda bilim olish uchun emas, birinchi navbatda o'zini kasbiy bilim sohasida shaxs sifatida anglash uchun keladi. Shuning

uchun o‘qituvchi kelajakda haqiqatan ham foydali bo‘ladigan ma‘lumotlarni to‘g‘ri taqdim etishi muhimdir.

Baholash uchun emas, balki natijalar uchun rag‘batlantirish. Talabani nafaqat fanga qiziqtirish, balki unga bilimlardan amaliy foydalanish imkoniyatlarini ham ochish kerak. Bu holda o‘qituvchi tomonidan o‘tkaziladigan integratsiyalashgan darslar qiziqarli bo‘ladi, ularda ta‘lim va maxsus fanlar o‘rtasidagi aloqani kuzatish mumkin. Talabalarning bilimini rivojlantirish uchun materialdan foydalanish ham yuqori samara beradi.

Talaba-o‘qituvchi aloqasi. Bu yerda shuni tushunish kerakki, talaba o‘qituvchini nafaqat o‘qituvchi, balki ustoz sifatida qabul qilganda, ustoz nafaqat ta‘lim, balki ta‘limdan tashqari faoliyatda ham yordam berishga tayyor bo‘lganda, ta‘lim jarayonining samaradorligi ancha yuqori bo‘ladi. O‘qituvchi o‘quvchilarining qobiliyatlariga ishonchni mustahkamlashi, o‘quv jarayonida yanada yuqori sifatli hamkorlik qilish uchun ishonchli munosabatlarni rivojlantirishi kerak.

Talabalarga hurmat. Har qanday talaba hurmatli munosabatni talab qila oladigan shaxsdir. Hurmat qilingan talaba o‘qituvchi istagan kasb egasiga aylanishi uchun ko‘proq imkoniyatlarga ega bo‘ladi.

Talabalarni qiziqtirish. Talabalar darslarga qatnashishlari uchun ular ushbu darslarga qiziqishlari kerak. Buning uchun ma‘ruza va amaliy mashg‘ulotlar davomida talabalarning o‘quv faoliyatda faol ishtirokini talab qiladigan muayyan shart-sharoitlarni yaratish zarur: talabalar o‘z fikrlarini himoya qilishlari, berilgan muammoni hal qilishning bir nechta variantlarini topishlari, muhokamalarda ishtirok etishlari, ularga ma‘lum bo‘lgan yechim usullarini har tomonlama qo‘llash orqali ularni hal qilishlari mumkin.

Shaxsiy misol orqali qiziqtirish. Talabalarda kasbiy mas‘uliyatni shakllantirish uchun nafaqat ular o‘rganadigan fanlarga qiziqish uyg‘otish kerak. O‘qituvchi o‘z ishini jiddiy va mas‘uliyat bilan bajaradigan, talabalarning testlarini, mustaqil va amaliy ishlarini o‘z vaqtida tekshiradigan, punktual va do‘stona shaxs sifatida tavsiflanishi mumkin bo‘lgan shaxsiy namunaga aylanishi kerak.

Talabalarga maksimal tanlash erkinligini ta‘minlash. Talabalarning mustaqil faoliyatiga motivatsiya yaratish uchun zarur bo‘lgan o‘zini o‘zi boshqarish kabi o‘qitish shakli mavjud. Bu yerda bilim va ko‘nikmalarni baholash mezonlari va shaklini, individual mustaqil ishni bajarish shaklini, ma‘ruza mavzusini yoki topshiriqning versiyasini ishlab chiqishni taklif qilish mumkin. Ta‘lim jarayoniga jalb qilish, shuningdek, unda bevosita ishtirok etish talabalarning mas‘uliyatini oshiradi.

Talaba muvaffaqiyatini uning yutug‘ini namoyish etish orqali rag‘batlantirish. Ommaviy maqtov, ayniqsa fazilatlarini va o‘ziga xos xususiyatlarini tavsiflash, talabaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, uning mas‘uliyatini va yana shunga o‘xshash natijaga erishish istagini oshiradi.

Xulosalar

O‘qituvchilar oliy o‘quv yurtida shunday ta’lim sharoitlarini yaratishlari kerakki, unda talaba nafaqat nazariy fanlarni tez o‘zlashtirib olishi, balki ularni amaliyotda ijodiy qo‘llagan holda amaliy ko‘nikmalarni ham egallashi kerak. Shuningdek, oliy ta’lim muassasasining asosiy vazifasi diplom olishi uchun talabalarni rasmiy tayyorlash emas, balki o‘z mutaxassisligi bo‘yicha ishlashga qiziqqan va amaliyotda qo‘llay oladigan mustahkam va barqaror bilimga ega bo‘lgan professional talabalarni tayyorlashdir.

O‘qituvchi-defektologning talab qilinadigan kasbiy malaka darajasi o‘z- o‘zini tarbiyalash, amaliyotchi defektologlarning ilg‘or tajribalarini o‘rganish, shuningdek, malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimida maxsus tashkil etilgan o‘qitish orqali doimiy ravishda qo‘llab-quvvatlanadi.

Shunday ekan, defektolog kasbiga barqaror ijobiy munosabatni shakllantirish maxsus pedagogikaning dolzarb masalalaridan biridir. Bu yerda hali hal etilmagan muammolar ko‘p. Kasbiy bilimlarning jadal rivojlanishining zamonaviy sharoitida, uzluksiz kasbiy ta’lim va shaxsni takomillashtirishga qo‘yiladigan talablar tufayli ushbu muammoni yanada rivojlantirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Uning o‘ziga xos yechimi ko‘p jihatdan maktabda kasbga yo‘naltirish ishlari bosqichida ham, kasbiy tayyorgarlik jarayonida ham o‘qituvchi va psixologning birgalikdagi sa’y-harakatlariga bog‘liq. Bu sa’y-harakatlar, asosan, shaxsga o‘zi uchun kasb izlashi jarayonida malakali psixologik va pedagogik yordam ko‘rsatishiga to‘g‘ri keladi. Albatta, bu vazifa oson emas, lekin muhim va oliyjanobdir, chunki uning muvaffaqiyatli yechimi insonga kelajakdagi kasbiy taqdirini maqsadsiz yo‘lga qo‘yilishining oldini olishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Н.В.Шкляр. Формирование профессиональной компетентности студентов–дефектологов в процессе воспитательной работы. Вектор науки Тольяттинского государственного ..., 2017, с 289
2. Кто такой учитель-дефектолог Академия. “НАДПО, Национальная академия дополнительного профессионального образования.” Nadpo.ru, 26 Aug. 2024, nadpo.ru/academy/blog/kto-takoy-uchitel-defektolog/.
3. Н.В.Мормужева. Мотивация обучения студентов профессиональных учреждений / Текст: непосредственный // Педагогика: традиции и инновации материалы IV Междунар. науч. конф. 2013. С 160.
4. А.П.Зарин, В.З.Кантор, Учитель-дефектолог в современном обществе: миссия и проблемы подготовки. 2010, с 128.
5. Лавская Н.С. Особенности профессиональной деятельности педагога-дефектолога. 2012, с 229.